



*Een groep Utrechtse kunstenaars op weg naar Noorwegen; staande v.l.n.r.: Karel van Seben, Ans van Zeist en Hans van Dokkum. Zittende: Otto van Rees, een onbekende en Willem van Leusden.
(foto ter beschikking gesteld door Hans van Dokkum)*

Het 'Utrechtse Comité' 1945-1949

De hongerwinter van 1944-'45 voor het landsdeel boven de rivieren, was in het bijzonder funest voor zwakken en ouden van dagen, die op geen enkele wijze in staat waren zelf de kleine voedselrantsoenen aan te vullen tot het vereiste minimum om nog in leven te blijven. Volkstuinders slaagden daarin nog het best. Ondergetekende merkte dat meer dan anderen -en wel op twee wijzen: ten eerste door de statistiekkarten van overlijdensgevallen, die hij voor de Statistische Berichten der Gemeente Utrecht maandelijks bewerkte, de z.g. sterftekaarten, waarop als doodsoorzaak hongeroedeem steeds veelvuldiger voorkwam; ten tweede door nominatief onderzoek, dat hem door het in functie teruggekeerde gemeentebestuur op 6 mei 1945 werd opgedragen met het ook op een redelijke verdeling van door de lucht aangevoerde biscuits en wittebrood. Een onderzoek naar gevallen van luis, hongeroedeem en schurft, straatsgewijs gerangschikt. Hij kreeg daarvoor een week tijd, één assistente benevens de gehele luchtbeschermingsdienst. Deze laatste was voortreffelijk georganiseerd zodat hij de wijkhoofden bijeen kon roepen en een bundel bondige instructies voor hun straathoofden kon uitreiken. Elk straathoofd moest een huis-

aan-huisonderzoek verrichten, de vraag naar het voorkomen van de drie genoemde verschijnselen stellen en op zijn lijst vermelden. Na een week konden 22.000 namen en adressen aan het gemeentebestuur worden overhandigd. Enkele straten ontbraken -wanneer het straathoofd ziek was of zelf van de honger gestorven. Tot de groepen die zwaar door het voedselgebrek waren bezocht, behoorde die der intellectuelen en kunstenaars, die weinig aan de boeren te bieden hadden om met hen tegen graan of aardappels te ruilen (het geld had praktisch geen waarde meer). Er waren schrijnende gevallen, die met de dood eindigden, zoals dat van de naar Utrecht gevluchte griffier van het kantongerecht te Tiel, die letterlijk, bij de benen beginnend geleidelijk afstierf. Na de bevrijding was de toestand nog maandenlang uiterst slecht -alleen niet meer hopeloos.

Mw. G. Baars-Jelgersma, die toen reeds als letterkundige veel relaties in Scandinavië had en ondergetekende wisten de rector van de universiteit, de embryoloog prof. dr. J. Boeke, te bewegen het voorzitterschap te aanvaarden van een op te richten comité ter uitzending van verzwakte intellectuelen. Daarin werd zitting genomen door de directeur van de Amsterdamse Bank Utrecht, de heer Wildschut, die als penningmeester optrad, de artsen ten Cate en J.G. Haas, Mevrouw Waller, prof. dr. A.G. Hamel (Germaanse letteren), N.G. Stalling, leraar Zweeds en G.S.J. van den Berg, landmeter. Het comité kwam slechts één of twee keer in vergadering bijeen; het meeste werk geschiedde in kleine commissies. Mevr. Baars-Jelgersma, secretaresse, werd naar Scandinavië afgevaardigd om te trachten ondanks het gebrek aan vervoer per trein, bus of auto, transporten van aansterking-behoevenden (het was voor velen een kwestie van leven of dood) te organiseren en geschikte verpleging te vinden, liefst buiten de grote steden. Met de heer Wildschut reisde zij eerst een paar maal over stuk gebombardeerde wegen naar Den Haag en verkreeg daar een fiat van Sociale Zaken en een belangrijk document van de voorzitter van het Nederlandsche Rode Kruis, Baron van Lynden, dat ook in den vreemde deuren voor haar deed openen. Zij reisde (voor eigen rekening; alle werk werd door alle comitéleden pro deo verricht) met het eerste vliegtuig, dat van het totaal vernielde Schiphol noordwaarts vloog, op 13 augustus 1945; dat was een legerkist voor parachutisten, bestuurd door de befaamde vlieger Graaf van Rosen, naar Malmö, waar het vliegveld uiteraard nog intact was. Stak vervolgens over naar Kopenhagen en bezocht in Holte de oud-Indische gynaecoloog Dr. Johan Wøller, wiens herinneringen zij had vertaald en in Utrecht bij Erven Bijleveld had ondergebracht ('Als officier van gezondheid naar Nederlands Oost-Indië').

Dr. Wøller was dadelijk bereid haar de weg te wijzen in het haar onbekende doolhof van Deense instanties, die niet gepasseerd of gefrustreerd mochten worden en prentte haar in dat zij vooral veel geduld zou moeten oefenen. De Deense nederzetting van Unilever bezorgde haar een hotelkamer met telefoon; de Kopenhaagse universiteit, de dagbladen en de boekenwereld -auteurs en uitgevers- zetten verenigd hun schouders onder het hun sympathieke bijstandsobject. Een nieuwe organisatie: Hollands Hjaelpen nam de leiding en al na enkele weken kon het thuisfront bericht worden, dat er duizend plaatsen in de vorm van collega-hulp beschikbaar waren voor elk 4 weken gratis onderdak, waarbij elke Nederlander of Nederlandse in het gezin van een collega werd opgenomen.

Subsidie werd niet gevraagd en niet verkregen -de Deense en Utrechtse comités financierden alles zelf behoudens de transportmiddelen- Deense koelwagens met stro belegd. De beide artsen beoordeelden met prof. Boeke de aanvragen op medische noodzaak; vele aanvragen kwamen -aangezien er nog geen landelijke dagbladen verschenen- na een enkele mededeling door de radio. Er meldden zich hoogleraren, docenten, artsen predikanten, juristen, journalisten, kunstenaars, burgemeesters, hoofdambtenaren van ministeries, leden van de hofhouding, alsmede een aantal uit concentratiekampen teruggekeerde leraren en anderen. De comitéleden gingen zelf niet mee -al zouden zij dat achteraf beschouwd beter wel hebben kunnen doen- want gedurende de actie stierven de heren Wildschut en prof. van Hamel. Van de uitgezondenden stierf er één in Denemarken, een inspecteur van het onderwijs, die zich, overigens begrijpelijk, overat. Vertrokken werd vanuit de Kuip te Rotterdam; niet allen gingen tegelijkertijd, maar de expedities werden verdeeld over een aantal maanden. In Duitsland mocht niet gestopt worden zodat bij Denekamp de eerste en bij Padborg de volgende stop was. Ir. en mevrouw Gravesen, waarvan eerstgenoemde bij de bouw van de eerstgenoemde bij de bouw van de Rotterdamse tunnel werkzaam was geweest (Christiani & Nielsen) en die nu bij Hollands Hjaelpen leiding gaven, reden telkens met mw. Baars-Jelgersma van Kopenhagen naar Krusaa om de transporten te ontvangen.

Leden van de Nederlandse Ambassade in Kopenhagen, waarvan sommigen zeer hulpvaardig waren, achtten deze uitzending een fraaie demonstratie van Deens-Nederlandse lotsverbondenheid. Dat was het ook maar niet in de eerste plaats; men kwam eerst en vooral voor herstel van de gezondheid. De ambassadeur, toen nog eenvoudig gezant geheten, zorgde ervoor dat de bisschop van Kopenhagen een welkomstwoord kwam spreken en vond kennelijk zelf een representatieve taak te hebben bij de aankomst van zulk een massaal arrive-

rend Nederlands intellect maar was wat teleurgesteld dat wat uit het stro gekropen kwam er zo mager en pover gekleed uitzag. De meeste diplomatieke vertegenwoordigers van 1945 waren tijdens de hongerwinter niet boven de rivieren geweest en vaak gedurende de bezetting niet in Nederland; daardoor waren zij in allerlei opzichten vervreemd van het volk, dat zij vertegenwoordigden. Bovendien waren de kapsels, de permanente waves van de aangekomen dames aan de grens in het ongereede geraakt tijdens het gedwongen 'ontluisingsbad'. Dit bad hadden de Deense autoriteiten voorgeschreven voor alle aankomende groepen en waarvan Mw. Baars geen ontheffing had kunnen verkrijgen voor haar uitgezondenen. De Gezant, Jhr van Lennep, vroeg mevrouw Baars wat dit eigenlijk voor mensen waren, die aangekomen waren en wilde de lijst zien. Een lijst waarop aanvankelijk zijn schoonzuster gestaan had eer deze kort voor vertrek verhinderd bleek. Toen hij de namen van een bekend jonkheer en die van de secretaresse van H.M. Koningin Wilhelmina las, stelde dit hem wel wat geruster. Maar in een later stadium verzocht het ministerie van Buitenlandse Zaken niettemin van de laatste geplande uitzendingen af te zien vanwege de verwachte slechte invloed op het Nederlands imago bij de handelsbesprekingen e.d., veroorzaakt door de schamel en onmodieus geklede dames en heren intellectuelen. Het comité legde zich daar met grote moeite bij neer en annuleerde de komst van 400 uitzendingen- tot grote teleurstelling van de Deense gastheren en gastvrouwen. Het comité heeft toen met veel succes enkele uitzendingen naar Noorwegen georganiseerd, waar zowel gastheren en gastvrouwen als het gezantschap zich mee ingenomen toonde.

Uit de uitzendingen naar Denemarken is korte tijd later een fonds voortgekomen, de stichting GINDS -Gastvrij in Nederland voor Deense Studerenden waar intussen al meer dan dertig jonge Denen een stipendium voor speciale studies in ons land uit genoten hebben. De gelden die het stichtingskapitaal vormden waren afkomstig van de velen, die van Hollands Hjaelpen tijdens hun verblijf een zakgeld ontvangen hadden en bij terugkeer een enorm pak levensmiddelen voor familie en vrienden. Secretaresse van de stichting is mevrouw G. Baars-Jelgersma te Velp.

De leden van de beide comités ontvingen allen een door de heer Jaap Kunst, een der mede-reizenden, ontworpen herinneringsplaquette met de bekende beeltenis van Sint Maarten.

*H.D. Baars
Velp*